

Ірина ПАЛАСЕВИЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) iryna_p@mail.ru

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ВИХОВНІЙ РОБОТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ ст.)

У статті зосереджено увагу на організації естетичного виховання підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи України у другій половині ХХ ст.; розкрито основні форми та методи формування естетичної культури школярів; підкреслено важливість поєднання традиційних та інноваційних засобів естетичного виховання учнів у сучасній школі.

Ключові слова: естетичне виховання підлітків, форми та методи естетичного виховання, позакласна виховна робота, художньо-естетичні гуртки, виставки, лекторії.

Лит. 21.

Iryna PALASEVYCH,

Ph.D. in Education, Associate Professor of General Education and Early Childhood Education Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University (Ukraine, Drohobych) iryna_p@mail.ru

AESTHETIC EDUCATION FORMS AND METHODS OF TEENAGERS IN EXTRACURRICULAR EDUCATIONAL WORK (SECOND HALF OF THE TWENTIETH CENTURY)

The article focuses on the teenagers' aesthetic education in extracurricular educational work of Ukraine secondary school in the second half of the twentieth century; the basic forms and methods of pupils' culture aesthetic formation is defined; the importance of combining traditional and innovative means of students' aesthetic education in the modern school is stressed.

Key words: teenagers' aesthetic education, aesthetic education forms and methods, extracurricular educational work, artistic and aesthetic circles, exhibitions, lectures.

Ref. 21.

Ірина ПАЛАСЕВИЧ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) iryna_p@mail.ru

ФОРМЫ И МЕТОДЫ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ПОДРОСТКОВ ВО ВНЕКЛАССНОЙ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХХ в.)

В статье сосредоточено внимание на организации эстетического воспитания подростков во внеклассной воспитательной работе общеобразовательной школы Украины во второй половине ХХ в.; раскрыты основные формы и методы формирования эстетической культуры школьников;

© Паласевич І. Форми та методи естетичного виховання підлітків у позакласній виховній роботі (друга половина ХХ ст.)

подчеркнута важность сочетания традиционных и инновационных средств эстетического воспитания учащихся в современной школе.

Ключевые слова: эстетическое воспитание подростков, формы и методы эстетического воспитания, внеклассная воспитательная работа, художественно-эстетические кружки, выставки, лектории.
Лит. 21.

Постановка проблеми. Динаміка культурно-історичних суспільних процесів актуалізує питання становлення і розвитку гуманістичного світобачення, естетичного виховання, місця та ролі мистецтва у формуванні естетичних ідеалів. Виклики сучасного інформаційного світу, з одного боку, та потреба у формуванні людини нової генерації, з іншого, зумовлюють необхідність якісних змін в організації виховного процесу, зокрема, в естетичному вихованні молоді. Через підміну цінностей еталонами масової культури спостерігаємо низьку пізнавальну активність учнів, їхню апатію, скептицизм. Особливо це стосується дітей підліткового віку, коли через дорослішання відбуваються суттєві зміни щодо бачення і розуміння світу.

Стає очевидним, що проблема естетичної вихованості є особливо актуальною, а тому пов'язана з подальшим пошуком інноваційних форм, методів і засобів, які б спрямовувались на формування гуманістичних якостей, інтересів, любові до життя, естетичних смаків та естетичної культури підлітків. Вкрай важливо, на нашу думку, розвивати здатність сприймати і перетворювати дійсність за законами краси, що потребує переосмислення значущості естетичного ідеалу для виховання учнівської молоді.

Обговорення потребує й естетичне виховання підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи. Адже організація дозвілля має спрямовуватися на задоволення інтересів і запитів дітей, пробудження ініціативності, вдосконалення їхніх умінь та навичок.

Проблема художньо-естетичного виховання учнів, що порушена в нормативно-правових документах (Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI ст.), Державній програмі «Вчитель», «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні», «Концепції національного виховання» та ін.), потребує вивчення та узагальнення. Вважаємо, що задля творчого використання досягнень минулого в сучасній школі варто звернутися до дослідження цього питання в історичному аспекті.

Аналіз досліджень. Усебічно питання формування естетичної культури школярів, у тому числі й підлітків, досліджено російськими педагогами О. Буровим та Б. Лихачовим [21]. Ними визначено предмет, зміст, завдання естетичного виховання, окреслено вплив його засобів (живопису, дитячої літератури, музики, театру, кіно) на формування особистості, її внутрішнього світу, морально-естетичних стосунків та творчих здібностей учнів. Серед критеріїв естетичного виховання автори виокремлюють широту естетичної потреби, здатність ставитися до дійсності як до естетичного об'єкта.

Історичні аспекти теорії та практики естетичного виховання висвітлено у публікаціях Г. Бурси [1], О. Дем'янчука, Д. Джоли [7], О. Семашко, Г. Тарасенко, Г. Шевченко, А. Щербо [7], [12] та ін.

Формуванню художньо-естетичних зацікавлень учнів присвячені праці І. Зязюна [3], [8]. Він деталізував основні категорії естетичного виховання, зокрема формування естетичних інтересів, естетичної культури школярів засобами мистецтва, краєзнавства, а також роль музики і хорового співу в духовному вихованні дітей.

Різноманітні сторони естетичного виховання школярів представлено у працях Б. Бриліна, О. Сапожнік (музично-естетичне виховання учнів засобами сучасної музики), Є. Антоновича (естетичне виховання підлітків засобами народного образотворчого мистецтва), С. Жупаніна (розвиток естетичних смаків молодших школярів засобами природи) та ін.

Попри увагу науковців до питання естетичного виховання підлітків, ця проблема у позакласній виховній роботі вітчизняної школи залишається недостатньо висвітленою. На сьогодні майже відсутні узагальнені історико-педагогічні дослідження у цій сфері. Важливість її успішного розв'язання у контексті сучасних потреб українського суспільства зумовили вибір теми статті.

Отже, **мета статті** полягає у розкритті форм та методів естетичного виховання підлітків у позакласній виховній роботі загальноосвітньої школи України впродовж другої половини ХХ ст. задля творчого використання досвіду в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. Після Другої світової війни, поряд із відновленням виробництва, потребувало змін і естетичне виховання. Поширеними груповими формами естетичного виховання у 50-х рр. були гуртки (переважно мистецькі та художньої самодіяльності), тематичні вечори, екскурсії в музеї, години класного керівника, присвячені читанню літератури, піонерські збори [4, 110].

У 1954 р. вийшов спільний наказ № 784/414 Міністерств культури та освіти Української РСР «Про розвиток музично-хорової самодіяльності в школах Української РСР», в якому вимагалось забезпечити, починаючи з 1954–1955 рр., організацію в кожній школі двоголосого хору з учнів молодшого віку (1–4 класи) та три- і чотириголосого однорідного або змішаного хору учнів середнього та старшого віку, особливо хорової капели (без супроводу), музичних гуртків (оркестри народних інструментів, духові оркестри, мішані оркестри, інструментальні ансамблі тощо). До керівництва шкільним хором рекомендувалося залучати досвідчених вокалістів-хормейстерів, забезпечити сприятливі умови в школах і позашкільних закладах для занять співами та музикою (приміщення, інструментарій, підставки для хору, ноти тощо) [15, 125–126]. Основне місце в роботі з хоровим колективом займало виховання у школярів естетичного смаку, формування комуністичного світогляду. Цим завданням відповідала ідейна і художня спрямованість пісенного репертуару.

Поширеними були виставки образотворчого мистецтва, на яких представлялися пейзажні роботи, картини, скульптури. Виставки живопису в 50-х рр. ХХ ст. набували традиційного характеру у художньо-суспільному житті країни, забезпечуючи справжню масовість, починаючи зі звітних у школах, міських і районних будинках творчості. На їхній основі щорічно проводилися обласні і республіканські виставки, у яких брали участь гуртківці і члени студій образотворчих мистецтв. Систематично організовані виставки дитячого живопису давали можливість бачити загальний напрям керівництва шкільною художньою самодіяльністю.

Чимале значення виставки образотворчого мистецтва дітей мали для обміну досвідом, особливо це виявилось на конференціях керівників дитячої художньої самодіяльності у 1954 і 1956 рр., на яких підбивалися підсумки всесоюзних виставок дитячого живопису в Москві. Учасники конференцій – керівники дитячих і юнацьких гуртків та студій образотворчого мистецтва, методисти позашкільної художньої роботи з дітьми з різних республік – наголошували на необхідності зміцнення зв'язку між всесоюзними виставками образотворчого мистецтва і навчально-виховною роботою з дітьми по малюнку, живопису і скульптурі. Усе це свідчило про усвідомлення педагогами важливості широкого й організованого впливу всесоюзних виставок дитячого живопису на збагачення, поглиблення змісту і методів керівництва роботою дітей у галузі образотворчого мистецтва при правильній її організації [6, 6].

Цікавими на виставках були тематичні композиції школярів 13–16 років, що свідчило про велику систематичну підготовчу роботу до участі в конкурсах і виставках [6, 16].

Однак зауважимо, що інноваційні, як на той час, техніки подачі малюнка засуджувалися. Наведемо приклад. «Квіти, зображені за допомогою «сміливих» плям і мазків, перестають бути квітами, втрачають свої характерні особливості, бо ніхто не може визначити, що ці квіти, дерева, подані таким чином у пейзажі, стають деревами взагалі, позбавленими всіляких індивідуальних ознак. Це небезпечні тенденції в образотворчій діяльності підлітків, що загрожують здоровому його розвитку. Відсутність скромності, гонитва за хвиською, ефектністю веде до небезпечної претензійності та манірності», – констатувалося на сторінках посібника «Всесоюзные выставки изобразительного творчества» [6, 24].

У практиці художньо-виховної роботи зі школярами застосовувалися лекції і бесіди з питань мистецтва, зустрічі з письменниками, художниками, композиторами. Як свідчать архівні документи, робота художньо-естетичних гуртків поліпшилася [13, 41].

У переважній більшості шкіл діяли літературні (гуртки художнього читання, літературно-краєзнавчі, літературно-драматичні) гуртки, які сприяли розвитку естетичних почуттів, творчих здібностей учнів. Гуртківці писали вірші, нариси, брали участь у конкурсах на кращого читця, краще оповідання, були редакторами, членами редколегій газет, журналів, альманахів, бюлетенів. Усі члени гуртка зазвичай були й дописувачами до шкільної преси [17, 12].

Наводимо орієнтовану схему плану роботи літературного гуртка для підлітків:

1. Ознайомлення членів гуртка з кращими творами класичної та сучасної літератури, які не входять до шкільної програми.
2. Літературне навчання: поглиблення й розширення знань з основ поетики, теорії віршоскладання, художньої прози. Робота над творами юних авторів.
3. Збагачення словника, розвиток образної мови, виразне читання.
4. Розвиток спостережливості і творчої уяви (зв'язок з життям школи, заводу, колгоспу).
5. Літературно-краєзнавча робота – запис фольклорних матеріалів під час екскурсій і походів пам'ятними місцями міста, села, району, області, республіки.
6. Організація літературних вечорів, ранків, присвячених пам'ятним літературним датам поточного року та літературно-атеїстичних вечорів.
7. Зустрічі з письменниками – авторами улюблених книжок, з народними митцями.
8. Створення силами гуртківців літературного репертуару для шкільних КВК, «Голубого вогника», «Клубу вихідного дня», а також для агітбригад заводу, колгоспу, де учні проходять виробниче навчання, участь у проведенні виховних заходів.
9. Участь гуртківців в організації шкільної преси (розподіл обов'язків). Випуск літературної газети, рукописного журналу, альманаху, у яких вміщуються учнівські спроби, фольклорні й краєзнавчі матеріали. Художнє оформлення стіннівок.
10. Створення карти «Літературна географія області».
11. Відкритий звіт гуртка перед учителями, батьками, шефами.
12. Участь у підготовці та проведенні Тижня дитячої книги [17, 17].

Важливу роль в естетичному вихованні підлітків досліджуваного періоду, як засвідчують архівні дані, відіграла туристично-краєзнавча робота. У повоєнні роки в УРСР було проведено 8 республіканських злетів туристів, 2 республіканські географічні олімпіади, два злети юних істориків. В архівах знаходимо дані про те, що у походах та екскурсіях брали участь: 1948–1953 рр. – 135 тис. дітей, 1954–1964 рр. – 3 млн. 600 тис., 1966 р. – 4 млн., 1970 р. – до 10 млн. дітей [20, 22–23]. На жаль, ми не знайшли окремих даних про участь у туристично-краєзнавчій роботі підлітків. Усе ж наведені цифри, можливо, з деяким перебільшенням, свідчать про велику увагу Міністерства освіти УРСР до естетичного виховання.

«Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи освіти в СРСР» (1958 р). декларував не лише зміну системи середньої освіти, але й змінював уявлення про естетику, естетичне виховання. Керуючись рішеннями XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду КПУ, постановами партії та уряду про школу, органи народної освіти і школи започаткували цілісну перебудову позакласної виховної роботи. Поглиблювався зміст, удосконалювалися форми і методи виховання, школи перетворювалися на центри виховної роботи з дітьми; поглиблювалися робота педагогічних колективів шкіл з піонерськими і комсомольськими організаціями [18, 1].

Діяльність шкільних гуртків естетичного спрямування набувала у 60–70-х рр. синтетичного характеру. Скажімо, літературні гуртки поєднували роботу з художнього читання і театрального мистецтва з поглибленим вивченням літературних творів. Нерідко такий гурток за змістом і характером роботи перетворювався на об'єднання юних шанувальників мистецтва, оскільки учні вивчали образотворче мистецтво, музику й театр. Як бачимо, ці форми організації позакласної роботи з підлітками виховували не лише інтерес до мистецтва, а й формували естетичні смаки, потребу в розвитку власних здібностей. Серед методів поширеними були бесіди про жанри мистецтва, життя і діяльність видатних письменників, композиторів, художників, які проводили класні керівники.

У практиці шкіл України склалися певні форми ознайомлення учнів з живописом. У школах створювалися картинні галереї. Учні збирали репродукції картин, вміщених у журналах «Огонёк», «Художник», «Искусство», «Творчество», «Юность», «Смена», виготовляли до них рами, працювали екскурсоводами. Порядок їх розміщення давав можливість учням зрозуміти дух часу, стильові і художні особливості твору та епоху його створення. Такі виставки здебільшого були тематичні. В архівах знаходимо матеріали, що «майже у всіх середніх та більшості восьмирічних шкіл наявні так звані шкільні «Трет'яківки» [16, 72]. Дотримуючись правил оформлення стінних художніх галерей, постійно проводячи роботу в художній галереї, учителі тим самим прищеплювали любов учням до творів живопису.

Загалом схвалюючи факт створення шкільних виставок, необхідно зауважити, що часто їхня робота не передбачала завдань естетичного виховання. Негативним фактом було те, що такі виставки нерідко розміщувалися в коридорах школи, де репродукції не можна оглянути як слід. Також не приваблювало і не розвивало естетичного смаку оформлення репродукцій: тло, заголовки, пояснювальний текст.

Розвиткові музичних смаків сприяли лекції-концерти. Наприклад, у Золочеві функціонував музичний лекторій, організований Львівською філармонією. Його відвідували майже всі учні школи. Лекторій передбачав такі лекції-концерти: «Роль пісні в суспільному житті», «Сторінками улюблених опер», «Видатний український композитор М. Лисенко», «Творчість П. Чайковського», «Пісні про мир», «Історія пісні». Упродовж року музичний лекторій ознайомлював учнів із симфонічною, оперною, камерно-інструментальною, камерно-вокальною, народною музикою та відомими композиторами.

Заняття лекторію проводили не менше двох разів на місяць з постійним складом учнів певного віку. Кожне заняття мало чітко, глибоко й заздалегідь продуманий план. При цьому враховувалися набуті знання учнів, рівень смаків та інтересів у галузі музичного мистецтва, можливості школи щодо відтворення того чи іншого твору. Цикл лекцій-концертів передбачав послідовне ускладнення музичних творів, що давало змогу розширити діапазон знань дітей про виражальні засоби музики, її зміст і форму. Оскільки єдиної затвердженої програми музичних лекторіїв не було, твори, які входили до циклу лекцій, добиралися відповідно до характеру аудиторії [5, 24–26].

У школах з ініціативи комсомольської організації створювалися шкільні кінотеатри, у яких систематично демонструвалися науково-популярні та документальні фільми. Рада шкільного кінотеатру організувала «продаж» абонементів на кожний місяць. Ціна абонементу передбачала відповідь на запитання кіновікторини. Уже в 5-му класі учні не тільки обговорювали фільми, а й писали на них рецензії, у яких зазвичай повніше, ніж під час обговорення, висловлювали свої враження від фільму. Така своєрідна перевірка знань учнів у галузі кіномистецтва давала змогу вчителю з'ясувати, чи правильно зрозуміли учні фільм, виявити рівень їхніх знань [2, 9].

Сприяли естетичному вихованню і шкільні бібліотеки, які проводили різноманітні заходи масової і наочної пропаганди книг, демонстрували фільми, організували бесіди-концерти, колективні прослуховування музичних творів, гуртки художнього читання, конкурси на краще читання твору. Бібліотеки проводили конференції, практикували різноманітні форми поширення книжково-бібліографічної грамотності серед школярів: індивідуальні і групові бесіди, лекції з культури читання, бібліографічні уроки, огляди бібліографічних покажчиків і посібників [20, 14].

Поширеною формою роботи з естетичного виховання була пошукова робота, проведення екскурсій «У світі літератури та мистецтва», експедиційних загонів юних фольклористів, які навіть в умовах радянської влади досліджували народну творчість, працювали під гаслом «До джерел народної мудрості» [14, 7].

Піднесенню естетично-виховної роботи з підлітками сприяло видання Міністерством освіти УРСР від 29.12.1979 р. наказу № 360 «Про поліпшення естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл республіки та додаткових заходів на 1978–1982 рр.» [19, 8]. Естетичне виховання підлітків розглядалося як складна підсистема виховання, що «в умовах середньої ЗОШ торкається всієї системи виховання та навчання і завершується формуванням в учнів стійких суспільно-естетичних ідеалів» [10, 18].

У 1979 р. створено міжвідомчу координаційну раду з естетичного виховання учнівської молоді; у республіці активно працював Республіканський навчально-методичний кабінет естетичного виховання, який розробляв плани, програми, методичні вказівки для роботи з естетичного виховання, обов'язковим було введення занять з основ комуністичної моралі, етики та естетики, факультативів, які тісно пов'язувалися з естетичним вихованням підлітків. Міністерством освіти СРСР розроблено «Комплексну програму естетичного виховання населення», серед основних завдань якої виокремлено вироблення нової концепції естетичного виховання, розробку заходів щодо накопичення ресурсів естетичного виховання молоді [9, 19]. У ній зазначалося, що перебудова надала широкі можливості для розвитку естетичного виховання підлітків, визначила конкретні завдання в цій галузі. Це – різноманітні майстерні, студії технічної та художньої творчості, бібліотеки, клуби за інтересами тощо.

Плідною і цікавою формою естетичного виховання підлітків у 80–90-х рр. були тижні, декади поезії, літератури. Так, упродовж літературного тижня у класах проводяться огляди літературних новинок силами учнів, конкурси, читацькі конференції, диспути за окремими творами літератури, літературні бої і КВК, випуск усних класних журналів, бесіди за «круглим столом» з авторами шкільного літературного альманаху.

Для формування естетичної культури підлітків пропонувалися різноманітні тематичні політінформації, диспути: «Моє ставлення до сучасного мистецтва», «Чи всіляка мрія веде до щастя?», «Психологічна музична війна», «Два світи – дві культури» [12, 89]. Як видно з назв, естетичне виховання заперечувало саме сприймання та розуміння інновацій у мистецтві, музиці тощо, що було характерною ознакою всього радянського соціуму. Не-

зважаючи на заборони, виникали неформальні музичні об'єднання, клуби за інтересами, підлітки й надалі захоплювалися різними молодіжними танцями, джазом.

Значна роль в естетичному вихованні школярів відводилася факультативним заняттям. Слід зазначити, що в загальноосвітніх школах України в останньому десятиріччі ХХ ст. відчувалося намагання впроваджувати в позакласну виховну роботу новітні педагогічні технології, які сприяли естетичному вихованню підлітків, враховували вплив на формування естетичних смаків різноманітних факторів, а також їхню взаємодію, робилися спроби обґрунтувати варіативність форм і методів цієї роботи, тобто комплексного підходу до естетичного виховання підлітків.

У 90-х рр. ХХ ст. у школах були поширеними як традиційні, так і інноваційні форми естетичного виховання. Серед традиційних залишалася робота в музеях і на постійних виставках дитячої народної творчості і художніх ремесел. Серед масових форм естетичного виховання підлітків набували поширення різноманітні мистецькі фестивалі, огляди художньої самодіяльності, творчі звіти тощо.

На початку 90-х рр. ХХ ст. поширеною формою позакласної роботи з підлітками була презентація, на якій учнів ознайомлювали з якимось одним визначним явищем художньої культури. Тут короткі повідомлення (учителя, учнів, запрошених авторів, гостей) мали дещо рекламний характер, привертали увагу учнів до явищ культури, що не вивчалися за програмою. Досягнення мети передбачало як складову розповіді яскраву презентацію, художні ілюстрації, фрагменти творів тощо.

Актуальним в естетичному вихованні підлітків було використання проектних технологій, в основі яких лежить розвиток естетичних смаків, вироблення уміння орієнтуватися в життєвому просторі на основі моральних цінностей. Проекти виконувалися з метою об'єднання творчих зусиль, для відродження, збереження та популяризації духовної спадщини шляхом організації пошукової діяльності.

У зв'язку з гострими проблемами дозвілля молоді, захопленням новинками масової культури поширеними були вечори-дискотеки, на яких звучали кращі пісні твори української музики (І. Білозіра, В. Івасюка, М. Мозгового та ін.) з короткими розповідями про композиторів, про стилі та жанри виконуваних зразків. У школах створювалися «Клуби молодіжного дозвілля», де за затвердженим планом проводилися літературно-музичні вікторини, диспути, «аукціони творчих ідей», «естетичні бесіди», творчі ігри; центри естетичного художнього виховання, у структуру яких включали художні кабінети, студії, гуртки, колективи художньої самодіяльності, музеї, клуби та інші об'єднання художньо-естетичної спрямованості [7, 101].

Висновки. Отже, на естетичне виховання підлітків у другій половині ХХ ст. суттєво впливали політичні, соціальні, культурні умови, що відображалося на організації педагогічного процесу в середній школі. Однак попри певний формалізм, авторитаризм та уніфікованість виховної роботи, простежувалися й позитивні тенденції у залученні учнівської молоді до різних форм і методів естетичного виховання у позакласній роботі.

Вважаємо, що вивчення народної творчості, створення вокальних ансамблів, оркестрів, різноманітних гуртків, радіо-телепередач, центрів естетичного виховання, організація лекторіїв, диспутів, вікторин й сьогодні будуть ефективними у формуванні естетичної культури школярів. Добрі результати, на нашу думку, матиме поєднання традиційних та інноваційних засобів виховання. Використання форм, методів, які пережили випробування часом з певною їхньою модифікацією, сприятиме зміні пріоритетів естетичного виховання підлітків.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є порівняльний аналіз форм, методів естетичного

виховання учнів у різних типах шкіл, вивчення взаємодії школи і позашкільних установ у формуванні естетичних смаків та ідеалів підлітків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурса Г. Естетичне виховання учнів у позакласній роботі / Г. Бурса. – К. : Рад. школа, 1963. – 103 с.
2. Вивчення кіномистецтва в школі : метод. вказівки та програма. – К. : Рад. школа, 1969. – 46 с.
3. Виховання естетичної культури школярів : навч. посібник / І. Зязюн, Н. Миропольська, Л. Хлебнікова та ін. – К. : ІЗМН, 1998. – 156 с.
4. Виховна робота в школі : зб. статей / [за ред. Н. А. Котка Г. О. Паперного, М. М. Томенка]. – Львів : Львів, 1959. – 177 с.
5. Водзінський Д. Естетичне виховання учнів у позакласній роботі (з досвіду роботи середньої школи № 5 м. Хмельницького) / Д. Водзінський. – К. : Рад. школа, 1962. – 59 с.
6. Всесоюзные выставки изобразительного творчества детей : сборник. – М. : Учпедгиз, 1958. – 70 с.
7. Джола Д. Теорія та методика естетичного виховання школярів : навч.-метод. пос. / Д. Джола, А. Щербо. – К. : ІЗМН, 1998. – 392 с.
8. Зязюн І. Естетичний досвід особи : формування і сфери вияву / І. Зязюн. – К. : Вища школа, 1976. – 174 с.
9. Комплексная программа эстетического воспитания населения: пути разработки и реализации – М., 1988. – 221 с.
10. Матеріали Пленуму ЦК КПРС 14 – 15 червня 1983 р. – К. : Політвидав України, 1983. – 77 с.
11. Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. – К. : Політвидав України, 1986. – 422 с.
12. Формування естетичної культури школярів : бесіда за «круглим столом» (Л. Хлебнікова, А. Щербо, Г. Дондюк та ін.) // Рад. школа. – 1988. – № 5. – С. 85–91.
13. ЦДАВО України. – Ф 166 (Міністерство освіти УРСР), оп. 15. Програмно-методичне управління. – Спр. 4950. Довідки про роботу шкіл і відділів народної освіти УРСР у 1965 – 1966 навч. році. – 66 с.
14. ЦДАВО України. – Ф. 166 (Міністерство освіти УРСР), оп. 15. Т. V. – Спр. 8047. Річний звіт про роботу екскурсійно-туристської станції Міністерства освіти УРС за 1971 р. – 65 арк.
15. ЦДАВО України. – Ф. 2, оп. 8, том V (одиниця зберігання 11434) (Листування з міністерствами і центральними організаціями УРСР про поліпшення роботи в справі розгляду листів і заяв трудящих Міністерства освіти УРСР, розвиток музично-хорової самодіяльності в школах республіки, тощо). – Спр. 43–3. Наказ Міністерства культури УРСР і Міністерства освіти УРСР про розвиток музично-хорової самодіяльності в школах УРСР. Наказ № 784/414 З вересня 1954 р. – Арк. 125–126.
16. ЦДАВО України. – Ф. 4631. (Республіканський учбово-методичний кабінет естетичного виховання дітей Міністерства освіти УРСР), оп. 2. – Спр. 41. Інформації обласних кабінетів про стан естетичного виховання в шкільних та позашкільних закладах. – 1963 рік. – 250 с.
17. ЦДАВО України. – Ф. 4631. (Республіканський учбово-методичний кабінет естетичного виховання дітей Міністерства освіти УРСР), оп. 2. – Спр. 44. Програми та методичні листи та рецензії на них з питань естетичного виховання дітей. 1964 рік. – 201с.
18. ЦДАВО України. – Ф. 166 (Міністерство освіти УРСР), оп. 15. Т. IV. – Спр. 6128. Річний звіт про роботу відділу позашкільного виховання за 1966 – 1967 н. р. – 25 арк.
19. ЦДАВО України. – Ф. 4631. (Республіканський учбово-методичний кабінет естетичного виховання дітей Міністерства освіти УРСР), оп. 2. – Спр. 105. Доповідні записки до ЦК компартії України, Ради Міністрів УРСР Міністерства освіти УРСР по естетичному вихованню в школах республіки. – 51 с.
20. ЦДАВО України. – Ф. 166 (Міністерство освіти УРСР), оп. 15, Т. IV. – Спр. 5214. Доповідні записки та довідки про стан та заходи по поліпшенню роботи позашкільних установ УРСР за 1966 р. – 166 арк.
21. Эстетическое воспитание школьников / [под общ. ред. А. Булова, Б. Лихачева] – М. : Педагогика, 1974. – 301 с.

REFERENCES

1. Bursa G. Estetychne vyhovannja uchniv u pozaklasnij roboti / G. Bursa. – K. : Rad. shkola, 1963. – 103 s.
2. Vyvchennja kinomystectva v shkoli : metod. vkazivky ta programa. – K. : Rad. shkola, 1969. – 46 s.
3. Vyhovannja estetychnoi' kul'tury shkoljariv : navch posibnyk / I. Zjazjun, N. Myropol's'ka, L. Hljebnikova ta in. – K. : IZMN, 1998. – 156 s.
4. Vyhovna robota v shkoli : zb. statej / [za red. N. A. Kotka G. O. Papernogo, M. M. Tomenka]. – L'viv : L'viv, 1959. – 177 s.
5. Vodzins'kyj D. Estetychne vyhovannja uchniv u pozaklasnij roboti (z dosvidu roboty seredn'oi' shkoly № 5 m. Hmel'nyc'kogo) / D. Vodzins'kyj. – K. : Rad. shkola, 1962. – 59 s.
6. Vsesojuznye vystavky yzobrazitel'nogo tvorchestva detej : sbornyk. – M. : Uchpedgyz, 1958. – 70 s.
7. Dzhola D. Teorija ta metodyka estetychnogo vyhovannja shkoljariv : navch.-metod. pos. / D. Dzhola, A. Shherbo. – K. : IZMN, 1998. – 392 s.
8. Zjazjun I. Estetychnyj dosvid osoby : formuvannja i sfery vyjavu / I. Zjazjun. – K. : Vyshha shkola., 1976. – 174 s.
9. Kompleksnaja programma estetycheskogo vospytanyja naselenija: puty razrabotky y realizacyi – M., 1988. – 221 s.
10. Materialy Plenumu CK KPRS 14 – 15 chervnja 1983 r. – K. : Polityvdav Ukrai'ny, 1983. – 77 s.
11. Materialy HHVII z'i'zdu Komunistychnoi' partii' Radjans'kogo Sojuzu. – K. : Polityvdav Ukrai'ny, 1986. – 422 s.
12. Formuvannja estetychnoi' kul'tury shkoljariv : besida za «kruglym stolom» (L. Hlebnikova, A. Shherbo, G. Dondjuk ta in.) // Rad. Shkola. – 1988. – № 5. – S. 85–91.
13. CDAVO Ukrai'ny. – F 166 (Ministerstvo osvity URSR), op. 15. Programno-metodychne upravlinnja. – Spr. 4950. Dovidky pro robotu shkil i viddiliv narodnoi' osvity URSR u 1965 – 1966 navch. Roci. – 66 s.
14. CDAVO Ukrai'ny. – F. 166 (Ministerstvo osvity URSR), op. 15. T. V. – Spr. 8047. Richnyj zvit pro robotu ekskursijno-turyst's'koi' stancii' Ministerstva osvity URSR za 1971 r. – 65 ark.
15. CDAVO Ukrai'ny. – F. 2, op. 8, tom V (odnyncja zberigannja 11434) (Lystuvannja z ministerstvamy i central'nymy organizacijamy URSR pro polipshennja roboty v spravi rozgljadu lystiv i zajav trudjashhyh Ministerstva osvity URSR, rozvytok muzychno-horovoi' samodijal'nosti v shkolah respubliky, toshho). – Spr. 43 – 3. Nakaz Ministerstva kul'tury URSR i Ministerstva osvity URSR pro rozvytok muzychno-horovoi' samodijal'nosti v shkolah URSR. Nakaz № 784/414 Z veresnja 1954 r. – Ark. 125 – 126.
16. CDAVO Ukrai'ny. – F. 4631. (Respublikans'kyj uchbovo-metodychnyj kabinet estetychnogo vyhovannja ditej Ministerstva osvity URSR), op. 2. – Spr. 41. Informacii' oblasnyh kabinetiv pro stan estetychnogo vyhovannja v shkil'nyh ta pozashkil'nyh zakladah. – 1963 rik. – 250 s.
17. CDAVO Ukrai'ny. – F. 4631. (Respublikans'kyj uchbovo-metodychnyj kabinet estetychnogo vyhovannja ditej Ministerstva osvity URSR), op. 2. – Spr. 44. Programy ta metodychni lysty ta recenzii' na nyh z pytan' estetychnogo vyhovannja ditej. 1964 rik. – 201s.
18. CDAVO Ukrai'ny. – F. 166 (Ministerstvo osvity URSR), op. 15. T. IV. – Spr. 6128. Richnyj zvit pro robotu viddilu pozashkil'nogo vyhovannja za 1966 – 1967 n. R. – 25 ark.
19. CDAVO Ukrai'ny. – F. 4631. (Respublikans'kyj uchbovo-metodychnyj kabinet estetychnogo vyhovannja ditej Ministerstva osvity URSR), op. 2. – Spr. 105. Dopovidni zapysky do CK kompartii' Ukrai'ny, Rady Ministriv URSR Ministerstva osvity URSR po estetychnomu vyhovannju v shkolah respubliky. – 51 s.
20. CDAVO Ukrai'ny. – F.166 (Ministerstvo osvity URSR), op. 15, T.IV. – Spr. 5214. Dopovidni zapysky ta dovidky pro stan ta zahody po polipshennju roboty pozashkil'nyh ustanov URSR za 1966 r. – 166 ark.
21. Estetycheskoe vospytanye shkol'nykov / [pod obshh. Red. A. Burova, B. Lyhacheva] – M. : Pedagogyka, 1974. – 301 s.

Статтю подано до редакції 17.02.2015 р.